

Nogle vil sikkert finde det foreliggende værk utilfredsstillende, fordi der ikke i tilstrækkelig grad stilles problemer op. Til gengæld er der tale om solid, tålmodig grundforskning af høj karat, og det må fastholdes, at uden bøger af denne art bliver enhver form for problemstilling og for modelbyggeri kolosser på lerfodder. *Thomas Riis*

Louis Stouff: Ravitaillement et alimentation en Provence au XIVe et XVe siècles. École pratique des hautes Études, Sorbonne. VIe section: Sciences économiques et sociales. Centre de recherches historiques. Civilisations et Sociétés 20. Paris-Haag, Mouton 1970. 507 s. 72 F.

Den største bekymring for middelalderens mennesker har sikkert været at skaffe sig det daglige brød, og den hyppige omtale af hungersnød i senmiddelalderen viser, at dette ofte var et problem. Men var der altid tale om en generel hungersnød, eller var der blot tale om en knaphed på fødevarer, der især ramte de svageste grupper? Hvordan var den daglige kost sammensat, og hvor meget var der til det enkelte individ? Disse spørgsmål søger Louis Stouff at besvare i sin interessante bog om ernæring og levnedsmiddelforsyning i det senmiddelalderlige Provence. På grundlag af et omfattende – for størstedelens vedkommende utrykt – kildemateriale beskrives i de to første afsnit de vegetabiliske og de animalske fødevarer med hovedvægten lagt på de vigtigste, daglige fornødenheder: brød og vin, kød og fisk. Forfatteren undersøger dels størrelsen af den samlede fødevarer-mængde, dels dennes fordeling på de enkelte sociale grupper, og desuden giver han i disse to afsnit en lang række prishistoriske oplysninger. Det er dog ikke kun konsumeringen, der skildres, også omsætningen af fødevarer tages op til behandling, og her må specielt fremhæves et langt kapitel om slagterne, der har stået for hovedparten af kødtilførslen. Slagterne var under en stærk offentlig kontrol, hvilket hænger sammen med, at de lokale myndigheder havde hovedansvaret for, at den tilstrækkelige mængde fødevarer var til den lokale befolknings disposition. Dette synspunkt kommer videre til udtryk i en yderst forsigtig eksportpolitik med fødevarer; frygten for knaphed på levnedsmidler har været konstant. I bogens tredje afsnit forsøger Stouff at beregne den mængde fødevarer, der på årsbasis var til rådighed for den enkelte husstand. Her må specielt fremhæves hans analyse af to regnskaber, det ene fra ærkebispens i Arles (1429), det andet fra en gejstlig skole i Trets (1364–65). Disse regnskaber tillader en beregning af sammensætningen og kvantiteten af det enkelte individs daglige kost gennem et helt år. En analyse af kostens næringsværdi viser, at kosten havde en standard, der lever ganske godt op til de moderne krav om kostens indhold af kalorier, proteiner, mineraler o.s.v., men forfatteren understreger dog selv, at disse eksempler er atypiske, idet de dels stammer fra samfundets øverste lag, dels hidrører fra år, hvor der ikke var vanskeligheder med fødevarerforsyningen. Generelt har kosten hos de lavere sociale grupper været dårligere, og hertil kommer de tilbagevendende vanskeligheder med at opnå en tilfredsstillende forsyning med levnedsmidler. Dette sidste illustreres ved, at i perioden 1318–1484 var der 64 år, hvor der var stærk mangel på fødevarer i større eller mindre områder af Provence. Store dele af befolkningen må have levet under en stadig trussel om underernæring. Bogen, der yderligere indeholder mange oplysninger af kulturhistorisk interesse, er rigt udstyret med tabeller, diagrammer og kort, og den afsluttes med to store bilag, hvor det vigtigste kildemateriale er aftrykt. *Per Raslow*

Kenneth Fowler (ed.): *The Hundred Years War*. Macmillan, London 1971. 229 s. £ 3.50.

I den engelske serie »Problems in Focus« udgives bøger der fremlægger nye forskningsresultater inden for et problemkompleks eller en historisk periode. Hver bog består af

nogle kortere essays, normalt på 20–30 sider, der afsluttes af en anoteret bibliografi og noter. De er skrevet af specialister og har til formål at uddybe emner der gives universitetskurser i. Kenneth Fowler, der er reader ved universitetet i Edinburgh, har i den foreliggende bog redigeret 8 essays om Hundredeårskrigen til belysning af forskellige aspekter som forskningen for tiden er optaget af. Opbygningen er ennemæssig, men de to første bidrag der handler om krigens oprindelse og hovedpersonernes krigsmål, giver også en kronologisk ramme. J. Palmers redegørelse for krigsmålene er meget velkommen fordi det til dato ikke er lykkedes historikerne at blive enige om hvilke mål franskmænd og englændere havde i krigens mange faser. Der er lagt vægt på at vise krigens betydning for og afhængighed af de civile (C. T. Allmand, *The War and the Non-combatant* og H. J. Hewitt, *The Organisation of War*), derimod får vi ikke meget om strategi og slet intet om Hundredeårskrigens berømte slag. Krigen til søs behandles af C. F. Richmond og det engelske aristokrati og krigen af M. Powicke. Bogens bedste, og eneste franske, bidrag er Philippe Contamine, *The French Nobility and the War*, mens Fowler selv slutter af med en behandling af våbenstilstandene der ligeledes fremlægger egen forskning.

Næstes kan det imidlertid ikke at vigtige sider af Hundredeårskrigen er blevet stedmoderligt behandlet. Det er uheldigt at økonomiske forhold spiller en så ringe rolle i de foreliggende bidrag. Af betydning for krigen var dog f. eks. den engelske uldhandel med Flandern og kongens toldafgifter af vinhandelen på Bordeaux. Disse vinafgifter var ved krigens begyndelse af samme størrelse, enkelte år endog større, end den engelske kronens faste indtægter. Man savner også en udredning af Hundredeårskrigens forbindelse med den store landbrugskrise, dens virkning på det franske skattesystem og på det engelske parlaments udvikling. Dette er den kyndige udgiver naturligvis godt klar over, og hans introduktion »*War and Change in Late Medieval France and England*« søger at rette op på flere af de nævnte mangler, således at bogen under et fremstår som en nyttig introduktion til en del nyere forskning om emnet.

Esben Albrechtsen

A. M. van der Woude: Het Noorderkwartier. Een regionaal historisch onderzoek in de demografische en economische geschiedenis van westelijk Nederland van de late middeleeuwen tot het begin van de negentiende eeuw, 1–3. A. A. G. Bijdragen, 16. Wageningen 1972. 858 s.

For revisioner af nationalhistorien er undersøgelser af enkeltregioner af væsentlig betydning. I de seneste årtier har man set en voksende interesse for sådanne lokalundersøgelser, idet man har ønsket at stille nye spørgsmål og at beskæftige sig med hele samfundet, ikke blot de øverste samfundsklasser. Banebrydende eksempler på sådanne undersøgelser er Börje Hanssens *Österlen*. En studie över social-antropologiska sammanhang under 1600- och 1700-talen i sydöstra Skåne, 1953, B. H. Slicher van Baths *Een samenleving onder spanning; geschiedenis van het platteland in Overijssel*, 1957, Pierre Gouberts *Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1730*, 1960, og nu senest A. M. van der Woudes *Het Noorderkwartier*, fra 1972.

Sigtet med van der Woudes arbejde har dog i nogen grad været begrænset. Han er inspireret dels af Slicher van Baths »historisk-sociografiske« metode, der lægger særlig vægt på kvantitative forhold og på at give så vidt muligt fuldstændige strukturelle tværsnit for udvalgte tidspunkter, dels af Pierre Chaunus »histoire sérielle«, der bygger på kronologisk opstillede talrækker for demografiske, økonomiske og sociale variable, og har sat sig som mål at undersøge langtidsviklingen for befolkningen og dens eksistensgrundlag fra middelalderen indtil begyndelsen af 1800-årene. Det sker med udgangspunkt i regionen Het Noorderkwartier, området mellem Ij-floden i syd og det vestfrisiske havdige